

*Summary***Meshkov D.N. Affecting of criminal and legal norms to the public relations (theoretical aspect). – Article.**

In this article is considered problem of theory definition «Effect of criminal regulations» upon public relations. Author emphasizes it's specific trait (characteristic feature), gives his own conception of essence of this category in an effort to rise social activity and prevalence of law in public relations.

Key words: legal implications, legal implications of criminal law, the social force of law, mandatory rules of law, the right activity

УДК 343.2/7

О.В. Наден

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ» І «КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВПЛИВ»

У науковій літературі достатньо часто вживаються як синоніми поняття «правове регулювання» (у тому числі – «кримінально-правове регулювання») та «правовий вплив» (у тому числі – «кримінально-правовий вплив»). Втім, на нашу думку, ототожнювати їх не можна. Такий висновок випливає з розуміння поняття «кримінально-правового регулювання». Очевидно, що назване поняття є видовим стосовно родового поняття «правове регулювання». У зв'язку з цим йому, як відомо, є властивими всі ті ознаки, що характерні для родового поняття, а також одна чи декілька додаткових ознак, що відрізняють його з-поміж інших явищ того ж роду (інших видів правового регулювання). Тому дослідження питання про поняття кримінально-правового регулювання має здійснюватися на тому теоретичному підґрунті, який наразі сформоване в дослідженнях спеціалістів із загальної теорії права та окремих галузевих дисциплін стосовно розуміння поняття правового регулювання в цілому.

Найбільш широке розуміння поняття правового регулювання ще в 60-і роки минулого століття сформулював С.С. Алексеев, на думку якого це поняття є збірним і більш широким порівняно з поняттям права. У його розумінні «правове регулювання» охоплює собою і право, і правовідносини, і всі інші правові явища [1, с. 45]. Однак таке розуміння змісту поняття правового регулювання не знайшло підтримки в літературі. Переважна більшість інших теоретиків права розуміють правове регулювання як певного роду вплив права на певний об'єкт чи предмет. При цьому залежно від того, як визначаються характер і межі такого впливу, до змісту поняття правового регулювання вкладається різний обсяг.

Так, наприклад, А.В. Малько пише, що правове регулювання – це правове впорядкування, спрямування чогось за допомогою права [8, с. 27]. У такому розумінні всякий вплив права на суспільні відносини визнається правовим

регулюванням [7, с. 94-95]. Натомість деякі інші автори обмежують зміст правового регулювання не всяким його впливом на суспільні відносини, а лише таким, який здійснюється за допомогою юридичних засобів. Так, наприклад, на думку А.В. Полякова, право дійсно чинить цілеспрямований вплив на поведінку людини, підкоряючи її певному зразку. Проте він застерігає, що такий вплив може бути як текстуальним (інформаційно-ціннісний правовий вплив на суб'єктів правової комунікації, що включає їхню зворотну поведінку, адекватну текстові, що діє), так і функціональним (орієнтація поведінки суб'єктів правової комунікації на її нормативні умови). Правове ж регулювання має місце лише там, де право досягає комунікативно-правової мети, а правовий вплив завжди передує правовому регулюванню, оскільки інформаційно-ціннісний правовий вплив є необхідною умовою для виникнення правової комунікації [10, с. 611].

У цілому подібним є розуміння змісту правового регулювання і у В.І. Гоймана, який пише, що правове регулювання є частиною (аспектом) дії права, що характеризує тільки спеціально-юридичний (а не інформативний чи ціннісно-мотиваційний) вплив права на поведінку і діяльність його адресатів, але безпосередньо з нею не пов'язаний. Він включає до змісту правового регулювання специфічну діяльність нормотворчих органів держави, пов'язану з виробленням юридичних установлень та визначенням юридичних засобів забезпечення їх дієвості (вибір типу, методу, способів регламентації, визначення співвідношення нормативних та індивідуальних засобів регламентації тощо), а також діяльність безпосередніх учасників суспільних відносин, спрямовану на пошук та залучення засобів юридичного регулювання для узгодження своєї поведінки з правом (його принципами, нормами, цілями, призначенням) [12, с. 121-122].

У подальшому і сам С.С. Алексєєв уточнив свою позицію, визначивши правове регулювання як «здійснюваний за допомогою системи юридичних засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів тощо) результативний нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб» [2, с. 145].

Отже, на сьогоднішній момент можна стверджувати, що в сучасній літературі із загальної теорії права сформовано два основних підходи до розуміння правового регулювання: широкий і вузький. У широкому розумінні до нього включаються всі види впливу права на суспільні відносини, у вузькому – лише такий вплив, який здійснюється через юридичні засоби.

Переходячи до питання про поняття власне кримінально-правового регулювання, слід, перш за все, відзначити, що вони є малодослідженими (у порівнянні, скажімо, з питаннями цивільно-правового чи адміністративно-правового регулювання), що, на наш погляд, у першу чергу обумовлено тим, що криміналісти і саму проблему наявності у кримінального права регуляторних властивостей вирішують неоднозначно. Так, наприклад, радянські криміналісти ще до 60-х років ХХ століття стверджували, що норми даної галузі права позбавлені регулятивних властивостей і лише охороняють ті суспільні відносини, які регулюються іншими галузями права [6, с. 9]. У працях же тих криміналістів,

які визнають наявність регуляторної функції за всіма нормами кримінального права, кримінально-правове регулювання визначається як «самостійний елемент системи правового регулювання суспільних відносин, який дозволяє упорядкувати діяльність людей і здійснюється за допомогою кримінально-правової норми та кримінально-правового відношення» [10, с. 38].

При дослідженні питань поняття кримінально-правового регулювання ми виходимо з того, що правове регулювання є головним призначенням як всієї системи права в цілому, так і окремих її галузей. Всі ж інші соціальні значення права (як-то: захист, збереження, розвиток предмета правового регулювання тощо) є похідними, оскільки досягаються тільки через правове регулювання. Виходячи з цього, ми вважаємо, що кримінальне право, як і всяка інша галузь права, володіє регуляторною властивістю, інакше кажучи – виконує функцію правового регулювання. Ця функція є іманентно властивою йому, оскільки не регулююче кримінальне право не буде правом. Питання постає лише в тому, що ж таке кримінально-правове регулювання, що і як регулює кримінальне право?

Виходячи з етимологічного розуміння терміна «регулювати» як «1. Упорядковувати, налагоджувати; 2. Направляти розвиток, рух чого-небудь з метою привести до порядку, в систему; 3. Приводити механізми і частини їх до такого стану, за якого вони можуть правильно, нормально функціонувати» [9, с. 549], правове регулювання, дійсно, в першому наближенні слід розуміти як впорядкування, направлення суспільних відносин за допомогою права. Проте таке розуміння правового регулювання є занадто широким і вимагає певного уточнення. Відомо, що право впливає на соціальну поведінку різними способами. Перш за все, такий вплив здійснюється через такі правові явища, як сукупність правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації права). Крім того, упорядкованість соціальної поведінки здійснюється і через систему інших правових явищ (правосвідомість, юридичну освіту, правову культуру, правові принципи, функції права тощо) [4, с. 104-109]. Однак такий вплив права на суспільні відносини є позаюридичним, а тому, на наш погляд, він не може включатися до змісту правового регулювання. Отже, «правове регулювання» – поняття вужче за «правовий вплив», оскільки право впорядковує соціальну поведінку не лише юридичними засобами. Саме так вважає і С.С. Алексєєв, який пише, що правовий вплив – це широке поняття, яке характеризує всі напрями і форми впливу права на суспільне життя, в тому числі і функціонування права як духовного фактора. Проте, робить він висновок, функціонування права як духовного (ідеологічного) фактора не є для нього специфічним у своїй основі, оскільки вплив права на суспільні відносини, заснований на його властивостях як форми суспільної свідомості, «не відрізняється від впливу на суспільне життя інших ідеологічних форм і засобів (засобів агітації, пропаганди, масової політичної інформації, морального виховання тощо)» [2, с. 145].

Таким чином, правове регулювання – це впорядкування правом суспільних відносин за допомогою юридичних засобів, а саме: шляхом визначення в нормах права підстав їх виникнення, зміни чи припинення, вказівки на їх суб'єктів,

об'єкт, а також шляхом визначення змісту таких відносин (прав, обов'язків і повноважень суб'єктів стосовно об'єкта) та втілення цих норм у життя як шляхом реалізації, так і через акти застосування. Як видно, ключовою у такому розумінні правового регулювання є категорія впорядкування суспільних відносин, в якому саме і полягає правове регулювання. Що ж таке впорядкування?

Етимологічно, упорядкування – це діяльність з приведення чого-небудь до певного, заздалегідь визначеного ідеального бажаного результату (шаблону). Таким чином, і правове упорядкування суспільних відносин – це така діяльність суб'єкта правового регулювання, яка полягає у: 1) створенні шаблонів (моделей), яким мають відповідати суспільні відносини. Такими шаблонами є норми права; 2) приведенні суспільних відносин у відповідність до норм права. Інакше кажучи – втілення норм права у поведінці осіб, які є учасниками суспільних відносин.

Право, дійсно, через свої норми впливає на суспільні відносини, упорядковуючи їх. І, дійсно, такий вплив є багатоканальним. Право впливає як на правовий статус суб'єктів шляхом встановлення, зміни чи скасування їхніх прав і обов'язків, так і на їхню свідомість. Проте вплив права на свідомість його суб'єктів не є специфічним для самого права і не є, за своєю суттю, юридичним. Вище вже відзначалося, що більшість сучасних спеціалістів у загальній теорії права послідовно розмежовують правове регулювання як упорядкування суспільних відносин виключно юридичними засобами і правовий вплив на суспільні відносини, який здійснюється шляхом формування інформаційних, орієнтаційно-ціннісних чи тому подібних настанов.

Подібні ж судження щодо правового упорядкування суспільних відносин висловлюють і криміналісти. Так, І.М. Даньшин та Ю.М. Грошовий відзначають, що кримінальне право сприяє зміцненню у свідомості громадян стійких правил належної поведінки. При цьому, справляючи такий вплив на особу, кримінальне право стає лише одним серед багатьох інших заходів (література, мистецтво, сучасні масові засоби виховання), спрямованих на формування певних соціальних і особистих якостей громадян [5, с. 74-75]. Ю.В. Баулін правильно пише, що «наявність такої норми (кримінально-правової. – О.Н.), її застосування, відбування призначеного судом покарання здійснює емоційно-психологічний вплив на як на законослухняних громадян, так і тих, хто схильний до вчинення злочину. Однак такий вплив не можна ототожнювати з регулюванням кримінально-правової норми, яке має певне юридичне визначення» [3, с. 287]. Отже, правове регулювання – це виключно таке упорядкування суспільних відносин, яке здійснюється через визначення юридичного статусу їх суб'єктів шляхом встановлення, зміни чи скасування їхніх прав і обов'язків. Виходячи з такого розуміння правового регулювання, перейдемо до визначення поняття саме кримінально-правового регулювання.

Як уже відзначалося вище, будучи видовим до поняття правове регулювання, кримінально-правове регулювання з необхідністю має всі його сутнісні ознаки. Отже, і кримінально-правове регулювання – це також впорядкування правом суспільних відносин за допомогою юридичних засобів, тобто через встановлення, зміну чи скасування прав і обов'язків суб'єктів певних суспільних відносин.

Разом з тим очевидно, що від інших видів правового регулювання (скажімо, цивільно-правового, конституційно-правового, адміністративно-правового тощо) його відрізняє відмінність: 1) суспільних відносин, які регулюються кримінальним правом (кримінально-правових суспільних відносин); 2) юридичних засобів, які використовуються кримінальним правом для такого регулювання.

Таким чином, те чи інше розуміння поняття кримінально-правового регулювання залежить від того чи іншого розуміння того, що і як регулює кримінальне право. Не вдаючись тут до детального розгляду вказаних питань, оскільки вони є предметом окремих досліджень, відзначимо, що кримінальне право регулює сукупність (систему) суспільних відносин, що складаються між державою та особами, які вчиняють злочини. Юридичними засобами такого регулювання є норми кримінального права та акти їх застосування. У зв'язку з викладеним, вважаємо за можливе визначити кримінально-правове регулювання, наприклад, як впорядкування кримінально-правових суспільних відносин за допомогою норм кримінального права та актів їх застосування.

Література

1. Алексеев С.С. О нормативном регулировании в коммунистическом обществе // XXII съезд КПСС и вопросы государства и права. – Свердловск, 1966. – Вып. 1.
2. Алексеев С.С. Теория права. – М.: БЕК, 1994.
3. Баулін Ю.В. Методологічне значення поділу права на приватне і публічне для кримінально-правових досліджень // Методологічні проблеми правової науки: Матеріали міжнар. наук. конф., Харків, 13-14 грудня 2002 р. / Упоряд. М.І. Панов, Ю.М. Грошевий, – Х.: Право, 2003.
4. Бобылев А.И. Механизм правового воздействия на общественные отношения // Гос. и право. – 1999. – № 5.
5. Даньшин І., Грошовий Ю. Запобіжне значення кримінального і кримінально-процесуального законів // Рад. право. – 1969. – № 6. – С. 74-75.
6. Курс советского уголовного права (часть Общая). Т. I / М.Д. Шаргородский, И.И. Солодкин, С.А. Домахин [и др.]: отв. ред. Н.А. Беляев, Н.Д. Шаргородский. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968.
7. Лукашева Е.А. Социалистическое правосознание и законность. – М.: Юрид. лит., 1973.
8. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. – М.: Юрист, 2003.
9. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Рус. яз., 1989.
10. Петрова Г.О. Норма и правоотношение – средства уголовно-правового регулирования. – Нижний Новгород: Изд-во Нижегород. гос. ун-та, 1999.
11. Поляков А.В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003.
12. Теория права и государства : учебник / под ред. В.В. Лазарева. – М.: Право и закон, 2001.

Анотація

Наден О.В. Щодо співвідношення понять «кримінально-правове регулювання» і «кримінально-правовий вплив». – Стаття.

У статті аналізуються та співвідносяться поняття «кримінально-правове регулювання» і «кримінально-правовий вплив». Автором визначається термін «кримінально-правове регулювання».

Ключові слова: кримінально-правове регулювання, кримінально-правовий вплив, право, правовідносини.

Summary

Naden O.V. Correlation of concepts «criminal and legal regulation» and «criminal and legal influence». – Article.

In this article the author analyzed and corresponded two definitions: «criminal-legal regulation» and «criminal-legal influence». The author defines the term «criminal-legal regulation».

Key words: criminal and legal regulation, criminal and legal effect, law, legal relations.

УДК 343.2.01

Н.А. Орловська

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ В КОНТЕКСТІ КАТЕГОРІЇ
«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВПЛИВ»: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

Питання санкцій є одними з найактуальніших в кримінально-правовій науці. При цьому очевидно, що формування уявлення про кримінально-правову санкцію як феномен передбачає звернення до її правової природи, аналіз якої надає можливості з'ясувати універсальний (незалежний від виду санкції) «принцип» її дії і як елемент правової матерії, і як конструкт, вбудований у систему соціальних регуляторів.

Відповідно до цього, переважна більшість авторських підходів до аналізу кримінально-правових санкцій у контексті визначення їхньої правової природи є похідною від розуміння санкції як такої. Цією обставиною й зумовлюється той факт, що, так чи інакше, дослідники проблематики санкцій в кримінальному праві звертають свою увагу на цей аспект. Але до сьогодні не сформована однозначна позиція з цього питання.

Стосовно розуміння кримінально-правової санкції ми виходимо з того, що вона опосередковується виключно в санкціях норм Загальної та Особливої частин кримінального закону. При цьому, з огляду на зміст (в узагальненому вигляді), для норм Особливої частини КК притаманні санкції, що передбачають покарання та деякі примусові заходи за вчинення злочинів, а також заохочувальні санкції (спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності). У свою чергу, для норм Загальної частини КК характерні заохочувальні санкції, а також санкції, які містять особливі сукупності заходів, що перешкоджають девіантним проявам.

Відповідно до цього, ми припускаємо, що правова природа кримінально-правових санкцій може бути розглянута в контексті таких категорій, як «кримінально-правовий примус» та «кримінально-правовий вплив». Власне з'ясування цього аспекту розуміння санкцій і є метою даної статті.

Із соціально-психологічної та формальної точок зору, примус як такий асоціюється з правом взагалі та зокрема з кримінальним правом. Досить точно з цього приводу висловлювався ще М.С.Таганцев: «Предписания права обращаются не к разуму отдельных индивидуумов как непререкаемые истины, не к